

זה הדבר

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פֶּר אֶחָד בֶּן בְּקָר וְאֵילִם שְׁנַיִם תְּמִימִם: (שמות כט א).¹

רמב"ן ויקרא פרק ט פסוקים ב-ג – "זה הדבר" של פרשת שמיני

ורבי אברהם אמר (בפסוק ו) כי טעם "ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו", שכבר אמר להם משה זה הדבר. ואם כן, יתכן שיהיה שיעור הפסוקים האלה כך, קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' אותי תעשו וירא אליכם כבוד ה'...²

והנה הקרבנות האלו לא הוזכרו בפרשת "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן ליי" (שמות כט א), כי שם לא צוה רק על המילואים. ובשבעת הימים וקרבתיהם מלאו ימי מילואיהם.³ כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות. והנה הקרבנות הללו כחנוכה להם, כענין מנחת חביתים לדורות ביום הימשח אותו (לעיל ו יג-יד).⁴ ויתכן כי לכפר על מעשה העגל הוסיף להם עתה הקרבנות הללו, כי כאשר צוה "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם",⁵ עדיין לא נעשה העגל, כאשר פירשתי (שם ח ב), לכך לא הזכירם שם. ולא כדברי רש"י שאמר שם (שמות כט א) כי הפר לכפר על מעשה העגל, אבל היו הפרים ההם לחטא על המזבח ועל אהרן ועל בניו ולקדש אותם, והעגל הזה ביום השמיני לכפר על מעשה העגל.⁶

רמב"ן ויקרא פרק ח פסוק ב – הציווי על המשכן (פרשות תרומה ותצוה) קדם לחטא העגל

ועל דרך הישר, נצטוו משה במלאכת המשכן קודם למעשה העגל, וכשנתרצה לו הקב"ה והבטיחו שישרה שכינתו בתוכם ידע מעצמו שמצות המשכן במקומה עומדת, וצוה לישראל עליה כמו שפירשתי בפרשת ויקהל (שם לה א).⁷

¹ הרבה "זה הדבר" יש לנו במקרא: בפרשת המן (שמות טז טז), בציווי השני על התרומה בפרשת ויקהל (שמות לה ד), בפרשת שחטי חוץ (ויקרא יז ב), בציווי על נדרים לראשי המטות (במדבר ל ב) ועוד. אך אותנו מעניין "זה הדבר" שבפרשת צו (ויקרא ח ה) ובפרשת שמיני (ויקרא ט ו) משום ששניהם שייכים ל"זה הדבר" שבפרשתנו. שלושתם קשורים בקריבת (חניכת, כהונת) אהרן ובניו וקידושם לעבודת הכהונה במשכן. ומאלה עולה השאלה, איך מתקשרים שלושה "זה הדבר" אלה ואיך נבין את החזרה המפורטת של חניכת אהרן ובניו שציוויה בפרשתנו וביצועה בספר ויקרא, סוף פרשת צו ותחילת פרשת שמיני.

² כיון שהערנו על הקשר של "זה הדבר" בפרשתנו עם "זה הדבר" של כהונת אהרן ובניו בשמונת ימי המילואים של ספר ויקרא, לא נימלט מהעניין, הגם שלא זו עיקר מגמתנו בדף זה והדברים אולי שייכים יותר לספר ויקרא, פרשות צו ושמיני. אכן עזרא, כפי שהוא מצוטט ע"י רמב"ן, מציע שבפסוק בפרשת שמיני: "זה הדבר אשר צוה ה'" אין בהכרח הכוונה לציווי חדש כעת, אלא לאזכור "זה הדבר" קודם שכבר צווה אבל טרם בוצע. כך הוא מקשר את פרשת שמיני אחורה לפרשת צו ואת היום השמיני לשבעת ימי המילואים. ורש"י בפרשת צו (ויקרא ח ב) הולך עוד יותר אחורה ומקשר את כל הציווי בפרשות ויקרא לפרשתנו שהיא עיקר הציווי: "אלו הנאמרים בענין צוואת המילואים בואתה תצוה. ועכשיו ביום הראשון חזר וזרז בשעת מעשה ... דברים שאני עושה לפניכם ציווי הקב"ה לעשות ... כל העניין הזה פירשתי בואתה תצוה". ורמב"ן חולק ולא מסכים לא עם אבן עזרא ולא עם רש"י.

³ שבעת ימי המילואים לחוד (ותואמים את פרשת תצוה) והיום השמיני לחוד, מדגיש רמב"ן.

⁴ קרבן מנחה שכל כהן שנחנך לעבודה מביא. ראו רש"י, רשב"ם ושאר פרשני המקרא על פסוקים אלה בפרשת צו.

⁵ בפרשתנו, הפסוק שהבאנו בראש הדף.

⁶ יש התאמה מלאה בין הקרבנות שנמנים בפרשתנו ואתה תצוה, ובין אלה שבסוף פרשת צו – שבעת ימי המילואים. בשניהם: פר אחד לחטאת, איל לעולה ואיל שלמים למילואים. אבל החניכה הנוספת של היום השמיני, היא עניין חדש שכלל לא נזכר בפרשה שלנו (ולא בפרשת צו). "וזה הדבר" הוא דבר חדש שאי אפשר לקשור אותו לשום ציווי קודם, לא זה של פרשת צו ולא זה של פרשתנו. דיוק זה מנוצל ע"י רמב"ן עד תום על מנת להגן על שיטתו הידועה שהציווי על המשכן היה עוד לפני חטא העגל ופרשיות התורה הן כסדרן, אין צורך להזיזן ממקומן ואין צורך להשתמש בכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה" (כלל שאמנם מופיע בחז"ל, אבל רמב"ן טוען שיש לנקוט בו רק במקרים הכרחיים, כגון בפרשיות שבתחילת ספר במדבר, ראו במדבר ט א פירושו שם. וראו דברינו [אין מוקדם ומאוחר בפרשני המקרא](#)). זאת, בניגוד לשיטת רש"י (ומדרשי חז"ל רבים) שהציווי על הקמת המשכן נאמר לאחר מעשה העגל, ביום רדת משה עם הלוחות השניים, ביום הכיפורים (שבירת הלוחות במעשה העגל היה ביז' בתמוז). לפי שיטת רמב"ן פרשת תרומה ותצוה, וממילא גם העניין בו אנו עוסקים, במקומן הם עומדות. זו הייתה התכנית המקורית. שבעת ימי מילואים ופר חטאת הוא "לחטא על המזבח" (ראו ספרא צו מכילתא דמילואים פרשה א שדן בפר החטאת, שיכול לסייע לרמב"ן כנגד כל המדרשים המסייעים לרש"י). אבל פרשות ספר ויקרא, בוודאי אחרי חטא העגל הן. בא מעשה העגל והוסיף את עגל בן בקר של היום השמיני לכפר על מעשה העגל. עגל כנגד עגל ולא פר כנגד עגל. ראו דברינו [כפרת אהרן וכפרת העם](#) בפרשת שמיני. פירוש זה של רמב"ן, משלים את שיטתו שמות נדב ואביהו קשור עם חטא העגל (ואילו רש"י יאמר, אולי, שסיבת מותם קשורה באירוע שבשמות פרק כד: "וְאֶל אֶצְיִל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יְדוֹ וַיְחַזְזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיִּאֲכְלוּ וַיִּשְׁתְּרוּ", אבל זה כבר עניין אחר).

⁷ כיון דאתינן להכי ונגררו למחלוקת רש"י ורמב"ן בנושא מיקום הציווי על המשכן ביחס לחטא העגל; האם פרשות תרומה ותצוה במקומן הן עומדות, לפני חטא העגל או לאחריו, נביא מקורות למי שירצה להעמיק בנושא (נוסף לאלה שכבר הבאנו לעיל). ראו עיקר המחלוקת בתחילת פרשת ויקהל, בפירושי רש"י ורמב"ן לשמות לה א. וכן רש"י שמות לא יח, שמות לה טז. ובמדרשי חז"ל, כל המקומות בהם נאמר הביטוי: "יבוא זה המשכן ויכפר על זה העגל" (ספרי דברים פ"סקא א, שמות רבה נא ועוד). וכבר דנו בנושא זה בדברינו [אימתי נאמרה למשה פרשה זו](#) בפרשת תרומה. ואם נשוב לרמב"ן בו עיקר עיסוקנו, הנה דווקא בפירושו לפסוק

מדרש תנחומא פרשת תצוה סימן יג – משה חונך את אהרון ובניו

וזה הדבר אשר תעשה להם... התחיל מלמדו היאך יהו מטהרין ואוכלין בקדשים, היאך יהו טובלין ואוכלין בתרומה. היאך יהו מתקדשין ואוכלין בטהרות. סדר לו קדושות טהרות.⁸

תלמוד ירושלמי מסכת יומא פרק א הלכה א – קריאת הפרשה

א"ר חנינה: "ועשית לאהרון ולבניו ככה" [שמות כט לה] - כל האמור בפרשה מעכב. ואתייהא כיי דמר ר' שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: זה הדבר, וזה הדבר - אפילו קריית הפרשה מעכבת.⁹

שמות רבה פרשה לח

סימן א – ההבטחה לאהרון

"וזה הדבר אשר תעשה להם". זהו שכתוב: "לעולם ה' דברך נצב בשמים" (תהלים קיט פט) - אמר דוד: כשם שאתה אמת, שנאמר: "וה' אלהים אמת" (ירמיה י ל), כך דברך אמת, שנאמר: "לעולם ה' דברך נצב בשמים" - אל תאמר "בשמים" אלא "כשמים". כשם שמתחילה גזר ונעשו שמים, אף דבר שדברת לקדש את אהרון ואת בניו קיים לעולם, שנאמר: "והייתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם" (במדבר כה יג). למה כך? "כן יהיה דברי אשר יצא מפי" (ישעיה נה יא). לכך נאמר: "וזה הדבר אשר תעשה להם".¹⁰

סימן ב – בין אדם הראשון ואהרון הכהן

דבר אחר: "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם". זהו שכתוב: "הלוא אֶתָּה מִקְדָּם ה' אֱלֹהֵי קְדוֹשֵׁי לֹא נְמוֹת ה' לְמִשְׁפַּט שְׁמֵתוֹ וְצוּר לְהוֹכִיחַ יִסְדָּתוֹ" (חבקוק א יב) - עד שלא עמד אדם הראשון ואכל את האילן, כך הייתי אומר: שלא יאכל מן האילן ולא ימות, שנאמר: "הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי ולא נמות" (חבקוק א יב).¹¹ אלא מפני שביטל צוויך, הבאת עליו מיתה להכות את הבריות, שנאמר: "ה' למשפט שמתו וצור להוכיח יסדתו" (שם). אתה גוזר ואומר: "קדושים תהיו לאלהיכם" (ויקרא כא ו), וכן: "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם". ריבון העולם, אתה מבקש שנהא קדושים, הסר ממנו המות, שנאמר: "הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי ולא נמות". אמר להם: אי אפשר, "ה' למשפט שמתו".¹²

יד בפרק כט בפרשתנו נראה כאילו חזר בו כשהוא אומר: "והיה פר חטאת זה (של שבעת ימי המילואים) לכפר על מעשה העגל" ואכן, נושאי כלי רמב"ן התקשו מאד בפירושו זה.

⁸ פרק כח בפרשתנו פותח במילים: "ואתה הקרב אליך את אהרון אחיך ואת בניו וכו'" ופרק כט בו אנו עוסקים: "וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם". ראו דברינו **אל תקרב הלום – הקרב אליך את אהרון**, בו הארכנו לדון בנושא שמשא לא זכה לכהונה. והדברים מתחילים עוד במעמד הסנה. אבל זכה משה לחנוך את הכהנים ולקדש אותם, לקרב אותם לכהונתם. ראו ויקרא רבה יא ו: "כל שבעת ימי המילואים היה משה משמש בכהונה גדולה" (וכן הוא בשמות רבה לא א ורבים אחרים). וביום השמיני התחילו אהרון ובניו לכהן בעצמם. ראו שוב רמב"ן לעיל בו פתחנו: "כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות". ולגבי משה נחלקו במדרשים הנ"ל אם המשיך לכהן לצד אהרון כל ארבעים השנים, אם לאו.

⁹ שכחלק מחניכת אהרון ובניו גם קראו את הציווי שאח"כ נכלל בספר התורה. אולי זו 'קריאת הפרשה' הקדומה ביותר. ראו פירוש קרבן העדה על הדף שם: "זה הדבר. וזה הדיבור, שאפילו קריאת פרשת מילואים שנצטווה בואתה תצוה אמר להם לציבור בכ"ג באדר, כשהתחילו המילואים והקהיל את העדה אל פתח אוהל מועד. שנאמר: ותקהל העדה וגומר ויאמר משה אל העדה זה הדבר אשר צוה ה' לעשות. ומקראות הללו בעשיית המילואים בצו את אהרן".

¹⁰ ראו מוטיב זה בצורה חדה עוד יותר במדרש אגדה (בובר) שמות פרק כט: "וזה הדבר אשר תעשה להם. זה שאמר הכתוב: לעולם ה' דברך נצב בשמים (תהלים קיט פט). וכי בשמים בלבד דבריו של הקב"ה נצב ולא בארץ? ומהו דברך נצב בשמים? אלא כשאומר דבר אינו חוזר בו, ואינו מתנחם אלא על הרעה, אבל על הטובה אינו מתנחם. וכן אמר לאהרון שיתן לו הכהונה, וקיים את דבריו, שנאמר: והיתה לו ולזרעו אחריו וגו' (במדבר כה יג). ולא חזרת בך וקיימת את דבריך. וגם כשאמר למשה זה הדבר אשר תעשה להם, איזה דבר, שאמר לו והיתה לו ולזרעו אחריו". ובמדרש תנחומא בפרשתנו סימן יב: "למשפטך עמדו היום המה יאבדו ואתה תעמוד. אתה הוא קיומו של עולם... ואתה תעמוד בדבריך באיזה דבר שדברת לאהרון שתהא הכהונה מתבוססת בידו". כך גם מדרשים רבים אחרים בפרשתנו דורשים על הכהונה שהתבססה או התבררה ביד אהרון. ואנו שואלים: מה היא אותה הבטחה לאהרון שאין הקב"ה יכול לחזור בו ממנה וחייב לעמוד בדבורו? מתי ואיפה הובטחה לאהרון? ראו איך המדרש נאלץ להישען על הפסוק מפרשת פנחס: "והייתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם". אלא ששם זה כבר דור שלישי ובעקבות המעשה שעשה פנחס שהרג את זמרי! מה המעשה שעשה אהרון שבזכותו הובטחה לו הכהונה? שהיה עם בני ישראל בשעבוד מצרים בעוד משה ברח למדין? באופן הפוך משום שעשה את העגל? כך או, נראה שאולי יש כאן סיוע קל לשיטת רמב"ן ממדרשים אלה. הייתה הבטחה של הכהונה לאהרון בפרשתנו, טרם חטא העגל. והקב"ה שומר לו הבטחה זו גם לאחר החטא.

¹¹ ראו הפסוק המלא: "הלוא אֶתָּה מִקְדָּם ה' אֱלֹהֵי קְדוֹשֵׁי לֹא נְמוֹת ה' לְמִשְׁפַּט שְׁמֵתוֹ וְצוּר לְהוֹכִיחַ יִסְדָּתוֹ". כאן מובא חציו הראשון ובהמשך הדרשה – חציו השני המשלים. פשט הפסוקים שם הוא בהקשר עם נבוכדנצר שמאיים על מלכות יהודה, אבל המדרש נותן לפסוק זה משמעות אוניברסלית.

¹² יש אולי נטייה אנושית לראות את הקדושה כמפלט מהמוות או את המוות כמונע מלהגיע לקדושה. אדם קדוש שמתנזר מהחיים הארציים יכול לסבור בטעות שהוא גם פרש מסופם של החיים, היינו מהמוות. אבל לא כך הוא הדבר בתורה. המוות הוא עובדת יסוד ודווקא בהתחשב בו יש לשאוף לקדושה. חטא אדם הראשון ממנו נגזר שהאדם ימות יום אחד ואיננו בן אלמוות, אינו פוטר את האדם מהדרשה לקדושה - קדושה בתוך העולם הזמני. בחילול הקדושה, בחטא נוסף שיעשה, טמון עונש מות מידי ואי

סימן ג – הכהנים כתופשי התורה

"לקח פר אחד בן בקר" (כט א). זהו שכתוב: "גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם, הוד והדר פועלו וצדקתו עומדת לעד" (תהלים קיא ב-ג). כשהוא רוצה הוא קוראה לשון נקבה, שנאמר: "ויקחו אליך פרה אדומה תמימה" (במדבר יט ב); וכשהוא רוצה הוא קוראו לשון זכר, שנאמר: "לקח פר בן בקר לכפר עליהם על מה שעתידי שנאמר: "ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת" (ויקרא ט ב). לכך נאמר: "גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם"¹³.

דבר אחר: שעשה הקב"ה כבוד לאהרן שהלבישו כמלאכי השרת, שנאמר: "ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב ז). א"ר יהודה: מכאן אמרו כל כהן שהוא אוכל בתרומה ואינו בן תורה אינו כהן לעתיד לבוא, אלא נמאס מג' דברים שנאמר: "כי אתה הדעת מאסת ואמאסאך מכהן ליי" (הושע ד ו), שכן ג' אלפיך יש בו,¹⁴ שנמאס מן הכהונה ומן המקדש ומן הלוייה. אבל אם היה בן תורה, הוא כמלאך שנאמר: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב).¹⁵ ואם לאו, ראה מה כתיב: "ארץ עֲפְתָהּ כמו אופל" (איוב י כב) – זו גיהינום שהרשעים פורחים כעוף.

דבר אחר: "עִיפְתָהּ" – שהרשעים עייפים בה. ומי ירד לשם? א"ר חמא: מי שאינו רגיל לעשות תלמודו סדרים סדרים ובוועט, שנאמר: "צלמות ולא סדרים" (איוב שם).¹⁶ "ותורה יבקשו מפיהו" – אם יגע בה, אלו לא דיו,¹⁷ אלא שהוא נעשה תלמידו של הקב"ה, שנאמר: "וכל בניך למודי ה'" (ישעיה נד יג), וכן: "ולא יכנף עוד מוריד והיו עיניך רואות את מורידך" (שם).¹⁸

סימן ד – מקרבנות לתורה ולתפילה

השלמת ההזדמנות לחיים גם אם זמניים וארעיים של קדושה. לא יחללו את המקדש פן ימותו. יש כאן אנלוגיה משלימה וגם מהופכת בין אדם הראשון ואהרן הכהן. בכך אנחנו שוב נזקקים לשיטת רש"י והמדרש שהכהונה נתנה לאהרן דווקא אחרי חטא העגל, בדומה לחטא אדם הראשון. ראו מדרש תנחומא בפרשתנו סימן י: "והיה אהרן מתירא שמא יש בלבו של הקב"ה עליו כלום. לפיכך אמר הקב"ה למשה וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לרומם ולגדל לאהרן ולבניו בכהונה גדולה ... אילים שנים כנגד שני בניו שעתידין למות. שכל בניו ראויין למות שנאמר (דברים ט) ובאהרן התאנף ה' מאוד להשמידו ... כיון שנתפלל משה עליו דכתב ואתפלל גם בעד אהרן מתו שנים ונשתיירו שנים". ואהרן ושני בניו שנתרו הוזהרו, לאחר מות אחיהם בפרשת שמני, באזהרות חמורות שעונשן מיתה על שמירת המקדש (ויקרא פרק י).

¹³ הכפרה לאהרן על חטא העגל תהיה פעם ע"י פרה דווקא, כמדרש במדבר רבה יט ח: "משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמר המלך תבוא אמו ותקנח את הצואה, כך אמר הקב"ה: תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל"; ופעם ע"י עגל דווקא כמדרש ספרא שמני - מכילתא דמילואים אות ג: "יבוא שעיר עזים ויכפר על מעשה עזים, יבוא עגל ויכפר על מעשה עגל". ראו דברינו [קטיגור](#) [עשה סניגור](#) בדפים המיוחדים.

¹⁴ קרי "ואמאסך", אבל כתיב "ואמאסאך" עם שלושה אל"ף. אל"ף שהיא אלף או אלוף מורה על חשיבות וראשון לכל דבר. ראו פירוש רד"ק על הפסוק, שכנראה לא ראה את המדרש וכתב: "ואמאסך - כתיב באל"ף יתירה בין הסמ"ך וכל"ף הנמצא, ולא ידענו ענינה למה נכתבה שם".

¹⁵ לשבת הכהנים יש תפקיד מיוחד. הם אחד משלושה עשר דברים שהם קניינו של הקב"ה: "ג' דברים כתובין לשמו של הקב"ה, אלו הן: הכסף והזהב הכהנים והלויים וישראל והבכורות והמזבח ותרומה ושמן המשחה ואהל מועד ומלכות בית דוד והקרבנות וארץ ישראל והזקנים ... הכהנים, דכתיב (שמות כט) וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם" (במדבר רבה טו ז). כהן דומה למלאך ה' צבאות אבל ... רק אם בן תורה ותלמיד חכם שיכול להורות לעם. ואם אינו בן תורה: הוא נמאס. ראו דברינו [כי שפתי כהן ישמרו](#) דעת בפרשה זו.

¹⁶ לימוד הסדרים הוא לימוד לפי נושאים, בזמנים בהם כבר הלכה המשנה והתגבשה לסדרים כפי שמוכר לנו היום או אולי בסדר קדום יותר, אבל לא לפי המקרא ולא כמדרשי ההלכה, אלא כשיטת המשנה (ולצדה התוספתא) שיצרה מבנה חדש (והמשך תולדות עם עם ישראל נוצרו מבנים חדשים בראשם משנה תורה לרמב"ם ושולחן ערוך המיוסד על ארבעה הטורים). ראו ספרי דברים פיקסא שו: "יערוף כמטר לקחי, היה רבי מאיר אומר: לעולם הוי כונס דברי תורה כללים. שאם אתה כונסם פרטים מייגעים אותך ואי אתה יודע מה לעשות. משל לאדם שהלך לקיסרי וצריך מאה זוז או מאתים זוז הוצאה, אם נוטלם פרט מייגעים אותו ואינו יודע מה לעשות. אבל מצרפם ועושה אותם סלעים ופורט ומוציא בכל מקום שירצה ... כשעירים עלי דשא, כשאדם הולך ללמוד תורה תחילה אינו יודע מה לעשות עד ששונה שני ספרים או שני סדרים ואחר כך נמשכת אחריו כרביבים, לכך נאמר כרביבים עלי עשב". ראו גם ויקרא רבה לד ד: "וכי ימוך אחיך. זהו שכתוב: רש ואיש תככים נפגשו, מאיר עיני שניהם ה' (משלי כט יג). עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה' (שם כב ב). רש זהו רש בתורה. ואיש תככים זה ששונה סדר או שני סדרים. עמד רש עם איש תככים וא"ל: השניני פרק אחד – והשנהו; מאיר עיני שניהם ה'. קנו העוה"ז והעוה"ב. עשיר ורש נפגשו - עשיר בתורה רש בתורה. אמר אותו רש לאותו עשיר: השניני פרק אחד, ולא השנהו. אמר לו: מה אני צריך לישב ולהשנותך במשקין או במאימתי קורין? לך ושנה עם שכמותך! עושה כולם ה' - מי שעשה לזה חכם יכול לעשותו טיפש, ומי שעשה לזה טיפש יכול לעשותו חכם".

¹⁷ לא רק התורה שרכש היא שלו.

¹⁸ דרשה זו מציגה את המגמה שמתבססת על נביאים אחרונים של בית שני ומדרשי חז"ל, המעמידה את תלמידי החכמים שתורתם ייחוסם, כנגד מעמד הכהונה שכל ייחוסם הוא ייחוסם המשפחתי. או לפחות, דורשים מהכהנים לא רק ייחוס אבות, אלא גם ידיעת התורה (וההלכות המיוחדות להם). אבל בשלב מסוים הולכת החכמה ותופסת את מקומה של הכהונה (ושל הנבואה). וכבר אמרו, לא רק: "מה כהן נוטל בראש, אף תלמיד חכם נוטל בראש" (מסכת נדרים דף סב עמוד א), אלא גם: "ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ" (מסכת הוריות דף יג עמוד א), ועוד.

דבר אחר: "זוה הדבר אשר תעשה להם". זהו שכתוב: "קחו עמכם דברים" (הושע יד ג). זהו שאמר הכתוב: "ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'" (תהלים כו ו-ז). יכול [אף]¹⁹ להקריב פרים ואילים? תלמוד לומר: "לשמיע בקול תודה". לפי שישראל אומרים: ריבון העולם, הנשיאים חוטאים ומביאים קרבן ומתכפר להם, המשיח²⁰ חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו. אנו אין לנו קרבן! אמר להם: "ואם כל עדת ישראל ישגו וגו'²¹. אמרו לו: עניינים אנו ואין לנו להביא קרבנות. אמר להם: דברים אני מבקש, שנאמר: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ", ואני מוחל על כל עונותיכם. ואין דברים, אלא דברי תורה, שנאמר: "אלה הדברים אשר דבר משה" (דברים א א). אמרו לו: אין אנו יודעים.²² אמר להם: בכו והתפללו לפני ואני מקבל. אבותיכם כשנשתעבדו במצרים, לא בתפילה פדיתי אותם? שנאמר: "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שוועתם אל האלהים" (שמות ב כג). בימי יהושע, לא בתפילה עשיתי להם נסים? שנאמר: "ויקרא יהושע שמלותיו" (יהושע ז ו). ומה אמרתי לו? "נטה בכידון אשר בידך אל העי כי בידך אתננה". בימי השופטים, לא בבכי שמעתי צעקתם? שנאמר: "ויהי כי זעקו בני ישראל אל ה' " (שופטים ו ז). בימי שמואל לא בתפילה שמעתי להם? שנאמר: "ויזעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויענהו ה' " (שמואל א ז ט). וכן אנשי ירושלים, אע"פ שהכעיסוני, לא בשביל שבכו לפני רחמתי עליהם? שנאמר: "כה אמר ה' רנו ליעקב שמחה ... בבכי יבואו ובתחנונים אובילים" (ירמיה לא ו-ח). הוי: איני מבקש מכם לא זבחים ולא קרבנות אלא דברים, שנאמר: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ". לכך אמר דוד: "ארחץ בנקיון כפי" (תהלים כו ו)²³ - איני אומר להקריב לך אלא "לשמיע בקול תודה", שאני מודה לך על דברי תורה.²⁴

זה הדבר אשר תעשה להם – קחו עמכם דברים ושובו אל ה'.

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: הזכרנו באש הדף את "זה הדבר" שנזכר בפרשת ויקהל (שמות לה ד) בהקשר עם התרומה למשכן ובסמוך לאיסור מלאכה בשבת במשכן, משם נוסדו ל"ט מלאכות. ראו בהקשר זה את דרשת ר' יוסי בן חנינא בירושלמי שבת פרק ז הלכה ב: "זה הדבר אין כתיב כאן, אלא: אלה הדברים [שמות לה א] – דבר, דברי, דברים, מיכן לאבות ולתולדות". ונזכר שם שרבי יוחנן וריש לקיש למדו נושא זה במשך שלוש וחצי שנים והוציאו "ארבעים חסר אחת תולדות". זה הדבר - בעבודת הכהנים במקדש, אלה הדברים – באיסורי מלאכה בשבת.

¹⁹ יש נוסחאות שמחוק "אף" זה ויש שהותירוהו על כנו. אלה שהותירוהו, העצימו את דברי המדרש המדבר על תפילה במקום קרבן.
²⁰ כהן המשיח, ראו ויקרא ד ג: "אם הכהן המשיח יחטא". הכוונה בשורות אלה היא: הם, האנשים החשובים, יש בידם אמצעים להביא קרבן. אנו העניים שאין ידנו משגת, היאך יכופר לנו?
²¹ לא ברור מה פשר תשובה זו. אולי כפרת הכלל? שכל העדה מביאה ביחד? ראו גם דברינו [אם כל עדת ישראל ישגו](#) בפרשת ויקרא. בין כך ובין כך, הדיאלוג בדרשה זו נמשך.
²² גם דברי תורה איננו יודעים. האם זו ביקורת על העשירים (תלמידי החכמים) שאינם דואגים להשכלת ההמון במקרא לפחות?
²³ אגב אורחא, יש להעיר על ביטוי זה לרחוץ בניקיון כפיו, שקנה לו שביתה בשפת ימינו. אין ספק שהפיסוק הנכון הוא: לרחוץ בניקיון, את כפיו. ולא לרחוץ בניקיון-כפיו. ניקיון הוא סוג של חומר מנקה כמו סבון, ואילו 'ניקיון כפיים' הוא התוצאה ולא חלק מהפעולה. אבל אפשר שכוחה של השפה המתחדשת גם כאן ואין לפסול את השימוש המוטעה של ימינו. הוא רוחץ, מציג קבל עם, את ניקיון כפיו, את כפיו שלכאורה נקיות ובאמת הן מלוכלכות. והבלשנים והמחדשים יחליטו.
²⁴ פתח המדרש בכבוד הגדול שניתן לכהונה שהתבססה (או נתבררה) בידיהם של משפחה מיוחדת משבט הלוי, שהיא אחד מקניינו של הקב"ה. המשכה בקדושתם המיוחדת של הכהנים שיש בה גם סכנה של מיתה, אבל אם הכהן בן תורה הוא הריהו כמלאך ה' צבאות. וכעת אנו מסיימים במחשבה על כל עניין הקרבנות ובמוטיב התפילה. ביני לביני עברנו לנקודת מבט חדשה. לא של הכהונה, גם לא של משה או של הקב"ה. אלא של מי שבשבילו באמת כל העניין הזה נבנה ומוקם - בשביל העם שמקום זה הוא לו כפרה ותפילה. ואם אין ידו של האדם הפשוט משגת? ואם הוא מ"הדורות הללו" שלאחר החורבן, אנשים קשיי יום שאוכלים את עשב השדה ("שאדם משליף משדהו ואוכל", בראשית רבה כ ז), אנשים "שאף על פי שהם מצרים אין התורה זה מהם" (שמות רבה לא ב), אנשים שבכל רגע נטויים למיתה (ויקרא רבה ל ג), אנשים "שאין להם לא מלך ולא נביא לא כהן ולא אורים ותומים ואין להם אלא תפילה זו בלבד" (שם). מה נעשה להם? "זה הדבר אשר תעשה להם" – "קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ". ועם נברא יהלל יה.